

סימן כד

בענין סוף הזמן במצוות ליל פסח ובנידון התנאי דאבני נזר

ענף א

בפלוגתא דתנאי בסוף זמן ק"ש
דערבית ובדברי רבוותא להלכה,
והמסתעף לענין מצוות ליל פסח

[א] רבנן אית להו בין לענין ק"ש ובין לענין
אכילת קדשים דחכמים הרחיקו מן העבירה
לקיימם רק עד חצות. ור"ג פליג עליהו לענין
ק"ש ולית ליה סייג

ברכות ב' ע"א. מאימתי קורין את שמע
בערבין וכו' וחכמים אומרים עד
חצות ר"ג אומר עד שיעלה עמוד השחר וכו'
ולא זו בלבד אלא כל מה שאמרו חכמים
עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר
הקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד
השחר וכל הנאכלים ליום אחד מצותן עד
שיעלה עמוד השחר א"כ למה אמרו חכמים
עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה.
וכתב רש"י: "וכל הנאכלים ליום אחד, כגון
חטאת ואשם וכבשי עצרת ומנחות ותודה.
מצותן, זמן אכילתן. עד שיעלה עמוד השחר,
והוא מביאן להיות נותר דכתיב בתודה לא
יניח ממנו עד בוקר וכולם מתודה ילמדו.
א"כ למה אמרו חכמים עד חצות, בק"ש
ובאכילת קדשים. כדי להרחיק אדם מן
העבירה, ואסרום באכילה קודם זמן כדי
שלא יבא לאכלן לאחר עמוד השחר ויתחייב
כרת וכן בק"ש לזרוז את האדם שלא יאמר

יש לי עוד שהות ובתוך כך יעלה עמוד השחר
ועבר לו הזמן". ובזבחים נד' ע"ב, נה' ע"א
תנן דכל הנאכלים ליום ולילה נאכלים עד
חצות, והיינו משום סייג כדתנן במתני' הכא
(ריש ברכות, והובא בזבחים נז' ע"ב) הנ"ל
דעיקר מצותן עד שיעלה עמוד השחר אלא
שאמרו חכמים שיאכלום עד חצות כדי
להרחיק את האדם מן העבירה. וכן נפסק
ברמב"ם פ"י מהל' מעשה הקרבנות ה"ח:
"כל אלו הנאכלין ליום ולילה דין תורה שהן
נאכלין עד שיעלה עמוד השחר וכדי להרחיק
את האדם מן העבירה אמרו חכמים שאין
נאכלין אלא עד חצות הלילה".

[ב] מרש"י ורמב"ם מבואר דאסרו חכמים
אכילת קדשים אחר חצות מחמת הסייג. ותוס'
בפסחים כתבו דאף באכילת קדשים החמירו רק
לכתחלה. ולענין ק"ש כתבו רש"י, רמב"ם
ושו"ע עצמם דבדיעבד יוצא יד"ח ק"ש אחר
חצות. ודעת תר"י דאף בק"ש לחכמים לא יצא
יד"ח אחר חצות. ובשאנ"א ביאר טעם רש"י
והרמב"ם, דשאני ק"ש דאין איסור אף לקרות
לאחר עלוה"ש, ולכך לא גזרו לאסור קריאתה
אחר חצות, מאכילת קדשים דאיכא איסור
באכילתם אחר עלוה"ש, ולכך גזרו איסור
אכילה מחצות

ומבואר מדברי רש"י והרמב"ם דהסייג
שתיקנו באכילת קדשים אינו
לזרוזי בעלמא כדי שלא יבוא לידי איסור

והוא אוכל ומתחייב מתוך שאת אומר לו עד חצות אפי' אוכל אחר חצות אינו מתחייב".

ג] לענין ק"ש פסקו רמב"ם ושו"ע כחכמים דאית להו סייג, והרא"ש ורשב"א פסקו כר"ג דלית ליה סייג. ולענין קדשים פסקו כר"ע דזמן אכילתן עד חצות, ובשאג"א ביאר טעם החילוק כנ"ל דבקדשים אם יאכלם אחר הזמן עובר בקום ועשה משא"כ בק"ש דאיכא רק ביטול עשה. [וצ"ע דטפי חול"ל דבקדשים איכא תרתני, גם ביטול עשה דאכילת קדשים, וגם איסור נותר, משא"כ בק"ש דאיכא רק ביטול עשה]. והביה"ל ביאר הטעם דקדשים חמירי משום כרת דאיסור נותר

ולענין ק"ש נחלקו רבוותא אי פסקינן כר"ג דלית ליה ההוא סייג, דכן היא דעת הרא"ש בברכות סי' ט' וחי' הרשב"א שם ט' ע"א ד"ה ובני ר"ג והשאג"א (שם) וכדאמרו בגמ' שם ח' ע"ב דהלכה כר"ג דפליג אדרבנן ולית ליה ההוא סייג לענין ק"ש, ודעת הרמב"ם פ"א מהל' ק"ש ה"א והשו"ע בסי' רלה' סעי' ג' דהלכה כחכמים דאית להו דכדי להרחיק את האדם מן העבירה קורין לכתחלה רק עד חצות, ובב"י סי' רלה' ביאר דהא דאמרו בגמ' ח' ע"ב דהלכה כר"ג היינו במאי דפליג על ר"א דאית ליה דזמנה עד סוף אשמורה הראשונה, אבל לענין הסייג הלכה כחכמים. ובביאור הלכה סי' רלה' ד"ה וזמנה סמך להקל במקום הדחק [כגון שהוא מלמד תורה לרבים וכיו"ב] כרא"ש ורשב"א דיוכל לקרותה לכתחלה

מיהא איכא.

כרת ובדיעבד אם לא אכל קודם חצות יאכלנו אחר חצות דומיא דסייג דק"ש דמשמע מרש"י דאף לחכמים אם עבר ואיחר וקרא אחר חצות יצא ידי חובתו, וכן פסקו הרמב"ם בפ"א מהל' ק"ש ה"ט והשו"ע בסי' רלה' סעי' ג' להדיא (ודלא כתר"י דס"ל דלחכמים אף בדיעבד לא יצא יד"ח וברכותיו לבטלה ופי' בטעמייהו דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בשב ואל תעשה משום סייג דעבירה), אלא משום הך סייג אסרום באכילה אחר חצות. וביאר בשאג"א סי' ד' טעמא דמילתא דלענין ק"ש אין מקום לאסור לקרות אחר חצות, דאף אם יקרא לאחר הזמן דהיינו לאחר עלות השחר, לית ביה לתא דאיסורא בעצם הקריאה, ואדרבה מקבל שכר כקורא בתורה (כדאיתא בברכות י' ע"ב), ומשו"ה לא גזרו לאסור קריאתה לאחר חצות, משא"כ לענין אכילת קדשים דאם אוכלם לאחר הזמן דהיינו לאחר עלות השחר, עובר על איסור אכילת נותר, ומשו"ה גזרו ביה לאסור אכילתו לאחר חצות.

ובתוס' פסחים קכ' ע"ב ד"ה אמר רבא כתבו דאף באכילת קדשים לא החמירו אלא לכתחלה, אבל בדיעבד אם לא אכלם קודם חצות יאכלם לאחר חצות דומיא דסייג דק"ש דאינו אלא לענין לכתחלה, דלא עשו חכמים סייג שעל ידו יביא קדשים לבית הפסול. אכן בשאג"א (שם) כתב דמהירושלמי מוכחא כרש"י ורמב"ם, כדאיתא שם סוף ה"א: "וא"כ למה אמרו חכמים וכו' אם את אומר עד שיעלה עמוד השחר הוא סובר שלא עלה עמוד השחר

א. צ"ב כוונתו איך מוכח משם כרש"י ורמב"ם ודלא כתוס'. ואולי ממה שאמרו דאינו מתחייב, ומשמע דאיסור

[ד] זמן אכילת פסח מדאורייתא לראב"ע עד חצות ולר"ע עד עלוה"ש. ומבואר בגמ' דלראב"ע זמן אכילת מצה בזמן אכילת פסח. וממילא נשמע דזמן אכילת מצה לר"ע עד עלוה"ש

והנה לענין אכילת קרבן פסח תנן בזבחים נז' ע"ב: "הפסח אינו נאכל אלא בלילה ואינו נאכל אלא עד חצות". ובגמ' שם נח' ע"ב: "מאן תנא אמר רב יוסף רבי אלעזר בן עזריה היא דתניא ראב"ע אומר נאמר כאן בלילה הזה ונאמר להלן ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות א"ל ר"ע והלא כבר נאמר ואכלתם אותו בחפזון עד שעת חפזון וכו' א"ל אביי וממאי דראב"ע היא ודאורייתא דלמא דרבנן ולהרחיק את האדם מן העבירה א"כ מאי אלא עד חצות אלא כי התם מה התם דאורייתא אף כאן נמי דאורייתא". (ועי' ברכות ט' ע"א, פסחים קכ' ע"ב, מגילה כא' ע"א). ובפסחים (שם) איתא בגמ' (אפלוגתא דראב"ע ור"ע): "אמר רבא אכל מצה בזה"ז אחר חצות לראב"ע לא יצא ידי חובתו. פשיטא דכיון דאיתקש לפסח כפסח דמי מהו דתימא הא אפקיה קרא מהיקשא קמ"ל דכי אהדריה קרא ("בערב תאכלו מצות" כמבואר שם בסו"ע"א) למילתא קמא אהדריה". וממילא נשמע דלרבי עקיבא דס"ל דזמן אכילת הפסח עד עלוה"ש, הוא הדין לענין אכילת מצה דזמנה עד עלוה"ש.

[ה] בכמה משניות סתמו לענין אכילת פסחים כראב"ע ובדוכתי אחרוני מצינו משנה וברייתא בר"ע. רמב"ם, בעל העיטור, או"ז בשם ר"י מקורביל, וי"א גם הר"ף, פסקו בר"ע. ר"ח, תוס' בזבחים ובמגילה פסקו כראב"ע.

לאחר חצות. וכ"כ בשע"ת שם ס"ק ז' להקל כשיש צורך.

וכבר עמד הבית הלוי בסי' לד' אהא דלענין ק"ש נחלקו הפוסקים אי פסקינן כרבנן ומחמירינן משום סייג, דמאי שנא מאכילת קדשים דכו"ע מודו דמחמירינן לאוכלם עד חצות. וכע"ז עמד בשאג"א אהא דפשיטא ליה שם דר"ג עצמו מודה לרבנן בשאר מילי ולא נחלק אלא בק"ש. ובשאג"א תי' עפ"י דבריו הנ"ל דקדשים חמירי משום דאם יאכלם לאחר עלוה"ש יעבור איסור בקום ועשה, אבל בק"ש אף אם יקרא לאחר עלוה"ש אינו עובר אלא בביטול עשה ואינו עובר איסור בעצם הקריאה אלא אדרבה מקבל שכר כקורא בתורה כדאיתא בגמ' (ברכות י' ע"ב), ומשום ביטול מ"ע לחוד דשמא ישכח מלקרות לא מחמירינן אלא נקטינן כר"ג דלית ליה סייג. ולפי תירוצו מיושבת גם התמיהה הנ"ל ע"ד דברי הפוסקים. [ויש לתמוה על מה שהוצרך לחלק בין קדשים דעובר בקום ועשה לבין ק"ש דאיכא רק ביטול עשה, דאף אי נימא דאין חילוק לענין זה דעשיית סייג בין ביטול עשה לעשיית איסור בקום ועשה, הא יש לחלק ביניהם משום דבק"ש ליכא אלא ביטול עשה, ואילו באכילת קדשים אם יאכלם אחר הזמן איכא תרתי, גם ביטול עשה דאכילת קדשים (עי' ברמב"ם פ"י מהל' מעשה הקרבנות ה"א דאכילת כל הקדשים והמנחות מצות עשה גמורה היא), וגם איסור אכילת נותר בקום ועשה].

ובביה"ל תי' דקדשים חמירי דלאחר זמנם נעשים נותר שהאוכלו בכרת, וחמיר יותר מביטול מצות ק"ש כשיעבור זמנה.

ותוס' בפסחים, רשב"א ורא"ש בברכות, ור"ן

סוף פ' ער"פ נסתפקו כמאן פסקינן

ומצינו בכמה דוכתי לתנא דמתני' דסתם כראב"ע דזמן אכילת פסחים הוא עד חצות [וממילא שמעינן דכוותה באכילת מצה], דלקמן ט' ע"א דייקו בגמ' ממתני' ב' ע"א [מדלא קתני אכילת פסחים בהדי הקטר חלבים ואיברים וכל הנאכלים ליום אחד וק"ש של ערבית דמצותן עד עלוה"ש] דמתני' כראב"ע. ובזבחים נו' ע"ב תנן: "הפסח וכו' ואינו נאכל אלא עד חצות", ופירשו בגמ' שם נו' ע"ב דקאי כראב"ע. ובפסחים קכ' ע"ב תנן: "הפסח אחר חצות מטמא את הידים" ובגמ' שם מוקמי לה כראב"ע. אבל במגילה כ' ע"ב תנן: "זה הכלל וכו' דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה", ובגמ' שם כא' ע"א אמרו ד"זה הכלל" אתא לאתויי אכילת פסחים שזמנה עד עלוה"ש כר"ע ודלא כראב"ע. וה"נ חזינן בברייתא ט' ע"א דתניא: "ק"ש ערבית והלל בלילי פסחים ואכילת פסח מצותן עד שיעלה עמוד השחר", והיינו כר"ע ודלא כראב"ע, ובגמ' שם מבואר דהך ברייתא פליגא אמתני' דברכות ב' ע"א דמוכח מינה דסברה כראב"ע כנ"ל.

ונחלקו הראשונים היכי פסקינן להך מילתא. ברמב"ם פ"ח מהל' קרבן פסח ה"ט"ו כתב: "כבר ביארנו בכמה מקומות שאין הפסח נאכל אלא עד חצות כדי להרחיק מן העבירה^ב, ודין תורה שיאכל כל הלילה עד שיעלה עמוד השחר". ומבואר דפסק כר"ע.

וכ"כ בפ"ו מהל' חמץ ומצה לענין אכילת מצה: "מצות עשה מן התורה לאכול מצה וכו' ומצותה כל הלילה^ג". וכתב במ"מ שם: "וכתב רבנו שמצותה כל הלילה וכן דעתו באכילת פסחים כמבואר בפ"ח מהל' קרבן פסח וכסתם מתני' דמגילה כ' ע"ב וכו"ע דאמר הכין ופליגא דראב"ע דאמר עד חצות וקיי"ל כר"ע מחבירו. ויש מי שפסק כראב"ע משום דסתם מתני' בפ"ק דברכות ב' ע"א ובערבי פסחים קכ' ע"ב ובזבחים נו' ע"ב הם כמותו, ואמר רבא בפ' ער"פ קכ' ע"ב אכל מצה אחר חצות לראב"ע לא יצא ידי חובתו. ודברי רבנו עיקר דאמרי' בפ' מצות חליצה (יבמות קא' ע"ב) מה לי חדא סתמא מה לי תרי סתמי, וכיון דאיכא סתמי לר"ע ולראב"ע הדרינן לכללין דקיי"ל הלכה כר"ע מחבירו, כך נ"ל". ובבה"ל סי' תעז' ד"ה ויהא זהיר כתב דכן היא גם דעת בעל העיטור ואו"ז בשם ר"י מקורביל, וי"א דכן היא גם דעת הרי"ף מדהשמיט מימרא דרבא הנ"ל דאכל מצה אחר חצות לראב"ע לא יצא יד"ח.

אבל רבנו חננאל כתב בסוף סוגיא דפסחים הנ"ל: "ואע"ג דר"ע פליג עליה (דראב"ע) כוותיה קיי"ל דסתם מתני' כוותיה". וכן היא דעת התוס' בזבחים נו' ע"ב ד"ה ואבע"א שכתבו: "ויש לדקדק דהלכה כראב"ע דסתם לן תנא כוותיה במתני' ובער"פ (פסחים קכ' ע"ב) ובפ"ק דברכות ט' ע"א, וצריך ליזהר אמצה משום דקאמר רבא בסוף ער"פ אכל מצה אחר חצות לראב"ע לא יצא די חובתו". וכ"כ תוס'

ג. והכא לא כתב דחכמים גזרו שלא יאכל אלא עד חצות. ועיי' משי"ת בזה להלן בסעי' ט"ז.

ב. עיי' להלן בסעי' ט"ו משי"ת בהא דפסק הרמב"ם דאף לר"ע עבדו רבנן הרחקה שלא יאכל הפסח אלא עד חצות.

במגילה כא' ע"א בד"ה לאתויי. ובתוס' פסחים קכ' ע"ב ד"ה אמר רבא הסתפקו אי הלכה כראב"ע או כר"ע ולא הכריעו בזה. וגם הרשב"א בברכות ט' ע"א ד"ה ורמינהו והרא"ש בפ"א דברכות סוף סי' ט' והר"ן סוף פ' ער"פ (כו' ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה גרסינן) מספקא להו האיך להכריע במחלוקת ראב"ע ור"ע.

דמספקא להו בזה. ועי' לעיל בסי' כ"ב מה שהארכנו בשיטות הראשונים והפוסקים (בנידון זה). וכיון דלדעתם במגילה יוצא באפיקומן יד"ח מצוה דאורייתא דאכילת מצה, א"ש מה שחילקו שם בין הלל דרבנן לאפיקומן, דלשיטה זו אפיקומן הוי דאורייתא.

וברשב"א, רא"ש ור"ן הנ"ל דמספקא להו נמי אי הלכה כר"ע או כראב"ע,

מסקי נמי למיחש לחומרא לדעת ראב"ע שלא לאכול פסח ומצה אחר חצות, ואף לענין מצת אפיקומן כתבו דיש להחמיר לאוכלה קודם חצות. ואמנם בדעת הרא"ש אין לומר דמחמיר באפיקומן משום דהוי מדאורייתא, דהא איהו סבירא ליה דעיקר קיום מצות אכילת מצה היא במצה שאוכל בראשונה, ואפיקומן אינו אלא זכר למקדש ודלא כרש"י, רשב"ם ומרדכי וכו'. וצ"ל בביאור דעתו דכי היכי דמצה שהוקשה לקרבן פסח אכילתה לראב"ע עד חצות כזמן אכילת קרבן פסח, ה"ה אפיקומן שנאכל זכר לקרבן פסח שוה לקרבן פסח אף בזמן אכילתו שלראב"ע אינו אלא עד חצות.

ולפי"ז יתכן דתוס' במגילה נמי מודו להרא"ש דאפיקומן אינו אלא זכר לקרבן פסח, ומ"מ מחמירנן בזמנו לאוכלו עד חצות, וה"ט דחלוק מהלל דאינו זכר לקרבן פסח, ומשו"ה כיון דהוי דרבנן א"צ להחמיר לקרותו קודם חצות.

[ז] ברשב"א ור"ן כתבו בשם תוס' דיש להחמיר לקרות הלל עד חצות. וכן פסק הרמ"א. ובמ"ב הוסיף דגם הברכה דאחר הלל יש להקדים עד חצות. וצ"ע דבתוס' מפורש איפכא. עוד צ"ע הסברא בזה. עוד צ"ע דהא ספיקא דרבנן לקולא

[ו] תוס' במגילה כתבו דיש להחמיר לאכול מצת אפיקומן קודם חצות, אבל בהלל שהוא מדרבנן אין להחמיר. וצ"ע דלכאור' אפיקומן הוי נמי דרבנן. וצ"ל דס"ל דעיקר קיום מצות אכילת מצה הוא באפיקומן כדעת רש"י, רשב"ם ומרדכי. ובתוס' בפסחים מספקא להו בזה. אכן בדעת הרא"ש דמחמיר מספק לענין אפיקומן לאוכלו עד חצות, ואיהו הא ס"ל דאפיקומן הוי זכר למקדש, מוכח דאף דהוי דרבנן יש להחמיר בו. וי"ל דכיון דהוי זכר לקרבן פסח מחמירנן בזמנו כבקרבן פסח. ואפשר דאף בדעת תוס' יש לפרש כן

ויעוי' בתוס' מגילה הנ"ל שהוסיפו: "ואפי' מצה של אפיקומן שהרי חיוב מצה בזה"ז דאורייתא אבל בהלל של אחר אפיקומן אין להחמיר כל כך שהרי מדרבנן הוא". וצ"ע מה שחילקו בין הלל לאפיקומן משום דהלל דרבנן הוא, דהא אפיקומן נמי דרבנן הוא זכר לקרבן פסח (עי' שו"ע סי' תעז'). ולכאור' צ"ל דתוס' במגילה סבירא להו כרש"י רשב"ם בפסחים קיט' ע"ב ומרדכי שם שכתבו שעיקר מצות אכילת מצה היא במצה שאוכל באחרונה, ודלא כרא"ש בפ' ער"פ סי' ל"ד וטושו"ע סי' תעז' דס"ל דאכילת אפיקומן אינה אלא זכר לקרבן פסח (ויעוי' בפסחים קכ' ע"א בתוד"ה באחרונה

ידי חובתו כי היכי דהמספר מבעו"י לא יצא יד"ח, דצריך לספר בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך. וכתב דזה פשוט^ד.

עוד כתב המנח"ח דהראשונים החמירו יותר דאף אמירת ההלל צריכה להיות קודם חצות, ואף התוס' במגילה הנ"ל שהקילו לענין הלל, היינו משום שהוא מדרבנן כדכתבו להדיא, אבל בסיפור יציאת מצרים שהיא דאורייתא מודו דלראב"ע ליתא אלא עד חצות.

ומבואר מדבריו דהטעם להחמיר להצריך לקרות הלל קודם חצות הוא מהאי טעמא גופא דבעינן שעה שמצה ומרור מונחים לפניך. דכי היכי דהחיוב מה"ת לספר ביציאת מצרים הוא בשעה שמונחים לפניו, ה"נ אמירת הלל שתקנוה מדרבנן לשבח על הנסים שביציאת מצרים חיובה היא באותה שעה דהיינו עד חצות שמצה ומרור מונחים לפניו. ובזה מצינו טעם נכון לשי' ר"ן ורשב"א ורמ"א הנ"ל שהצריכו לקרות ההלל עד חצות.

[ט] מביא יסוד לזה דהלל והגדה שייכי להדדי ממתני' ומרש"י בפסחים ומספר החינוך. ולג' הרא"ש בגמ' דברכות הכי מפורש בגמ' שם דזמן הלל בלילי פסח לראב"ע הוא עד חצות. יבאר טעם הגי' שלפנינו דלא כהרא"ש

ויש להביא יסוד לדבר זה (דאמירת הלל והגדה שייכי להדדי) ממתני' דפסחים קטז' ע"ב: "רבן גמליאל אומר כל שלא אמר וכו' בכל דור ודור וכו' לפיכך אנחנו חייבים

מצרים כל אותו הלילה", דהא לשי' ראב"ע זמן סיפור יציאת"מ הוא רק עד חצות ולא שייך למימר ביה דכל המרבה לספר הר"ז משובת. יעו"ש מה שיישבו.

וברשב"א ברכות ט' ד"ה ורמינהו ור"ן סוף פ' ער"פ (כז' ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה גרסינן) הנ"ל כתבו בשם תוס' להחמיר לקרות אף ההלל קודם חצות. וכן פסק הרמ"א בסי' תעז' סעי' א': "ויקדים עצמו שגם ההלל יקרא קודם חצות (ר"ן פ' ע"פ וספ"ק דמגילה)". ובמ"ב ס"ק ז' כתב דיש להקדים לברך גם הברכה שלאחר ההלל קודם חצות. וכבר תמהו בפר"ח ריש סי' תעז' ובחק יעקב שם ס"ק ג' דבתוס' במגילה כתבו דבהלל א"צ להחמיר כיון שהוא מדרבנן. וגם מסברא צ"ע מה טעם יש להחמיר בהלל דהוי דרבנן ואינו קשור לקרבן או למצה דנימא דזמנו אליבא דראב"ע כזמנם עד חצות. וכבר תמה כן בערוך השלחן שם סעי' ד' וכתב: "ואיני יודע טעם לזה דמאי ענינא דהלל לחצות". ועוד צ"ע דהא מספיקא הוא דמחמירנן כראב"ע עד חצות, ובדרבנן אית לן למימר ספיקא דרבנן לקולא.

[ח] במנח"ח כתב דסיפור יציאת"מ לראב"ע הוא עד חצות שמצה ומרור מונחים לפניו כי היכי דמצות סיפור ואמירת הגדה היא בשעה שמונחים לפניו ולא מבעו"י. ומבואר מדבריו דזהו הטעם גם בשי' רשב"א ור"ן ורמ"א הנ"ל לענין הלל

אכן יעוי' במנח"ח מצוה כ"א שכתב דלשיטת הפוסקים שפסקו כראב"ע דזמן אכילת פסח עד חצות וכרבא דאמר דממילא גם זמן אכילת מצה עד חצות, ה"ה דזמן מצות סיפור יציאת מצרים עד חצות, והמספר ביציאת מצרים אחר חצות לא יצא

ד. ויעוי' במשכנות יעקב סי' קנ"א ובעמק ברכה סדר ליל של פסח אות ג' שהקשו מהא דאיתא בהגדה: "מעשה וכו' וראב"ע שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת

להודות להלל וכו' עד היכן הוא אומר בש"א עד אם הבנים שמחה ובה"א עד חלמיש למעינו מים וחותם בגאולה וכו', הרי דאמירת ההלל בליל פסח הוא המשך וסיום ענינא דהגדה שהוא סיפור יציאת מצרים, וא"כ מסתברא דכי היכי דזמן ההגדה הוא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניו דלראב"י היינו עד חצות, ה"ה דזהו גם זמן אמירת ההלל. וכן משמע מרש"י בפסחים לו' ע"א ד"ה שעונין עליו שכתב: "שגומרים עליו את ההלל ואומרים עליו הגדה". הרי דהלל והגדה כחדא אמירה חשיבי דאמרינן להו אלחם עוני. וכן מבואר גם מדברי החינוך במצוה כ"א שכתב: "לספור בענין יציאת מצרים בליל ט"ו בניסן כל אחד כפי צחות לשונו ולהלל ולשבח השי"ת על כל הנסים שעשה לנו שנאמר והגדת לבנך וכו'". וא"כ מסתברא דגם זמן אחד להם דהיינו בזמן שמצה ומרור מונחים לפניו דלראב"ע היינו עד חצות.

ולגירסת הרא"ש סוגיא ערוכה היא דאמירת הלל דפסח אינה אלא עד חצות. דאחא דתנן (ברכות ב' ע"א): "הקטר חלבין ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר וכל הנאכלים ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר", איתא לפנינו בגמ' (ט' ע"א): "ואילו אכילת פסחים לא קתני ורמינהו ק"ש ערבית והלל לילי פסחים ואכילת פסח מצותן עד שיעלה עמוד השחר אמר רב יוסף לא קשיא הא ראב"ע הא ר"ע דתניא וכו'". אכן גירסת הרא"ש: "ואילו אכילת פסחים והלל שבילילי פסחים לא קתני וכו'".

ולג' הרא"ש מבואר דקושיית הגמ' ותירוצה עולים בין על אכילת פסח ובין על הלל דליל פסח, ונמצא דלתירוץ הגמ' דמתני'

דלא קתני דזמן אכילת פסחים והלל דלילי פסחים עד עלוה"ש אזלא כראב"ע, וברייתא אזלא כר"ע. ועכ"פ לגי' הרא"ש מבואר להדיא בגמ' דלראב"ע זמן הלל בלילי פסחים הוא עד חצות. ובטעמא דמילתא י"ל כמשנ"ת במנח"ח הנ"ל דצריך לקרות ההלל בשעה שמצה ומרור מונחים לפניו כי היכי דמצות סיפור יציאת מצרים והגדה הוא בשעה שמונחין לפניו.

[ובטעם הא דלגירסת הספרים שלפנינו לא הקשו בגמ' אהא דלא שנו במשנתנו דעיקר זמן אמירת הלל דלילי פסח הוא עד עלות השחר כדתניא בברייתא י"ל דמתני' לא איירי אלא על דיני דאורייתא כק"ש ואכילת קדשים ולא אדינא דרבנן כקריאת הלל, ומשו"ה לא הקשו אלא על אכילת פסחים דהוי נמי מצוה דאורייתא].

[ו' נראה דהרשב"א, הר"ן והתוס' במגילה גרסי בגמ' ברכות כבספרים שלפנינו ודלא כרא"ש. וכן הוא בתוס' ר"י החסיד. וצ"ע ק' על הרא"ש שכתב דלראב"ע יש להחמיר לאכול אפיקומן קודם חצות ולא הזכיר דלדידיה צריך גם לקרות הלל קודם חצות]

והנה בחי' רשב"א ובר"ן הנ"ל הביאו כאמור בשם תוס' דהחמירו לקרות הלל דליל פסח קודם חצות. והרשב"א תמה עליהם דמאי שנא מק"ש של ערבית דפסקינן כר"ג דיכול לקרותה עד עלוה"ש, ובודאי לא חמירא קריאת הלל טפי מק"ש של ערבית.

ונראה מוכרח דהרשב"א והר"ן לא גרסי בגמ' הנ"ל כגי' הרא"ש, דהא לגי' הרא"ש גמ' ערוכה היא דזמן קריאת הלל היא עד חצות ואינו חידוש התוס', ואינו ענין

כלל לפלוגתא דר"ג ורבנן לענין ק"ש דהתם החמירו חכמים משום סייג, ואילו לענין הלל אתינן עלה משום דלראב"ע צריך לקרות הלל בזמן חיוב מצה ומרור דלדידיה הוי עד חצות. וכן היא גי' תוס' רבנו יהודה החסיד כגי' הספרים שלפנינו ודלא כגי' הרא"ש. והכי מוכרח מתוס' במגילה כא' ע"א הנ"ל שכתבו דבהלל שאחר אפיקומן שהוא מדרבנן אין להחמיר לקרות הלל קודם חצות, הרי דלגירסתם לא אמרו בגמ' דברכות דצריך לקרות הלל עד חצות. וקצת תימה על הרא"ש עצמו דלגירסתו מבואר בגמ' דצריך לקרות הלל קודם חצות, ואיהו גופיה כתב בסוף דבריו רק דלראב"ע יש להחמיר במצות אפיקומן לאוכלו קודם חצות, ולא הזכיר דלראב"ע יש לקרות הלל קודם חצות.

יא] אף לגי' הספרים שלפנינו בגמ' ברכות קשה על רבנותא שהצריכו לקרות הלל קודם חצות רק לחומרא ולכתחלה, דהא במתני' דפסחים משמע דהלל והגדה מישך שייכו להדדי, וא"כ בדין שיהא זמן הלל בזמן הגדה דהוא בשעה שמצה ומרור מונחין לפנינו דחינו לראב"ע עד חצות

ובאמת אף לגי' הספרים שלפנינו בגמ' ברכות צ"ע מש"כ הרשב"א והר"ן: "ואפי' בקריאת ההלל החמירו בתוס' לקרות קודם חצות", ומבואר דאינו אלא חומרא בעלמא, וכע"ז כתב הגר"ז סי' תעד' סעי' א': "ולכתחלה טוב להקדים את עצמו לגמור

את ההלל שאחר בהמ"ז קודם חצות", והרי דאינו אלא לכתחלה, והביאו במ"ב ס"ק ז' כמצויין בשעה"צ אות ו', וכן דקדק מלשון החק יעקב אות ג'. וגדולה מזו כתב במעשה רב הל' פסח סעי' קצא' בשם הגר"א: "אבל הלל אין להקפיד אם הוא אחר חצות", ומבואר דלדעת הגר"א א"צ להחמיר בזה אף לכתחלה. והוא כדעת תוס' במגילה כא' ע"א הנ"ל שכתבו דלענין הלל שהוא מדרבנן א"צ להחמיר לקרותו קודם חצות. ועי' בביאור הגר"א סי' תעד' ד"ה ויקדים שכתב ע"ד הרמ"א דיקדים לקרות הלל קודם חצות: "בשביל כוס ד' ועי' בסי' תעב' ודלא כהתוס' דמגילה", ומשמע דהגר"א נמי ס"ל הכי, והוא סותר למש"כ במעשה רב בשמו. ועכ"פ גם מדבריו בביאורו נראה דאי לאו משום כוס רביעית לא היה מצריך לקרות הלל שאחר בהמ"ז קודם חצות, ולענין זה הוא כדבריו במעשה רב". וצ"ע דבמתני' דפסחים קטז' ע"ב מבואר דאמירת ההלל בליל פסח הוא המשך וסיום ענינא דהגדה שהוא סיפור יציאת מצרים כנ"ל בסעי' ט', וא"כ יראה דמעיקר הדין יש לקרות ההלל באותו זמן שאומרים ההגדה¹.

יב] שמעתי מהגר"צ ובר שליט"א ליישב דמתני' דפסחים וסוגיא דברכות לגי' הרא"ש מיירו לענין חלק ראשון דהלל שאומר קודם בהמ"ז, ובזה לכו"ע יש להקדימו לראב"ע עד חצות, וכיון שכתבו דאף אפיקומן שאוכל אחר חלק זה שבהלל צריך להיות עד חצות, לא

כמילתא דפשיטא דלראב"ע זמן אמירת ההגדה עצמה היא עד חצות דומיא דסיפור יציאת"מ דאם סיפור מבער"י יום לא יצא, ועי' בהע' שם דכן נקטו גם המשכנות יעקב והעמק ברכה כמילתא דפשיטא. ואין נראה דהני רבנותא דאיתנין הכא פליגי בהך מילתא.

ה. ומדברי הני רבנותא דלא הצריכו לסיים הלל שאחר בהמ"ז קודם חצות מבואר דאף משום כוס רביעית א"צ להקדים לסיים עד חצות. וצ"ע במאי תליא פלוגתייהו לענין כוס רביעית.

1. ויעוי' לעיל בסעי' ח' שהבאנו מש"כ המנח"ח

הוצרכו לפרש שיגמור חלק זה שבהלל קודם חצות, ולא דנו רבוותא אם להחמיר לכתחלה לסיים ההלל עד חצות אלא בחלק שני ההלל שאומר אחר בהמ"ז

ומהגר"צ ובר שליט"א שמעתי דיתכן לחלק בזה בין אמירת הלל שעד בהמ"ז לאמירת הלל שאחר בהמ"ז, דמתני' דפסחים קטז' מיירי דוקא בהלל שאומרים עד בהמ"ז דהיינו עד "חלמיש למעינו מים" שהוא על ניסי יציאת מצרים, דהלל זה מישך שייך לסיפור יציאת מצרים שבהגדה, ובזה באמת ליכא מאן דפליג דזמנם לראב"ע עד חצות, וכיון שכתבו תוס', רשב"א, ר"ן ושו"ע תעז' ונו"כ דאף אפיקומן שאוכל אחר חלק זה שבהלל צריך להיות עד חצות, תו לא הוצרכו לפרש שיגמור חלק זה שבהלל קודם חצות, דבכלל מאתים מנה. ומה שדנו אם צריך להחמיר לכתחלה לסיים ההלל קודם חצות היינו על חלק השני שבהלל שאומרו לאחר בהמ"ז דהיינו מ"לא לנו וכו'" ואילך שהוא על ניסי הגאולה העתידה, ועל זה לא איירי במתני' דפסחים (דלהדיא תנן התם דאומר לב"ש עד "אם הבנים שמחה" ולב"ה עד "חלמיש וכו'"), ומבואר דאיירי לענין חלק ראשון דהלל ולא לענין חלק השני, ולא תני ביה דמישך שייך להגדה. וסוגיא דברכות דלפי גי' הרא"ש איירי גם לענין הלל, איכא נמי לאוקמה לענין חלק ראשון שבהלל שאומר עד בהמ"ז. ולפי"ז י"ל דהא דהשמיט הרא"ש דצריך להקדים לומר ההלל קודם חצות היינו על סוף ההלל דבזה ס"ל כתוס' דכיון דהוי דרבנן א"צ להחמיר לסיימו קודם חצות, ואינו ענין לסוגיא דברכות דלגי' הרא"ש מבואר בה דלראב"ע יאמר ההלל קודם חצות, דהתם איירי כאמור לענין חלק ראשון דהלל, ובזה כבר כתב הרא"ש דאף

את האפיקומן שהוא אחר חלק ראשון דהלל יאכל עד חצות.

[ג] יסייע ליסוד הנ"ל דחלק ראשון דהלל הוא המשך לספור יציאת"מ ממש"כ הגאונים דהלל דליל פסח הוי גדר "שירה" ויבאר לפי הנ"ל במה חלוק מזהלל דיו"ט חנוכה ור"ח

ויש לסייע קצת למשנ"ת דחלק ראשון של ההלל הוא המשך לסיפור יציאת"מ בהגדה ממש"כ הר"ן בפ' ערבי פסחים (כו' ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה אבל): "אבל רבנו האי גאון ז"ל כתב בתשובה שאין מברכין על הלל שבלילי פסחים לגמור את ההלל שאין אנו קוראין אותו בתורת קורין אלא בתורת אומר שירה שכך שנינו (פסחים קטז' ע"ב) ר"ג אומר וכו' ובסיפא לפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל וכו' לפיכך אם בא אדם לברך משתקין אותו אלו דברי הגאון ז"ל וכן הסכימו הגאונים רב צמח ורב יוסף ורב יצחק בן גיאות ז"ל. וצ"ב כוונתם דלהלל דעלמא איכא תורת "קורין" ולהלל דליל פסח איכא תורת "שירה", והא בכל אמירת הלל דיו"ט חנוכה ור"ח נמי מודים ומשבחים להקב"ה על כל הטובות והניסים אשר עשה, ולכאור' תורת "שירה" עלה. אכן לפמשנ"ת א"ש די"ל דהגאונים איירו בזה לענין חלק ראשון דהלל של ליל פסח, וכוונתם דאינו נאמר בתורת תקנת קריאה בפני עצמה אלא כל אמירתו הוא בגדר שירה והודאה על סיפור יציאת"מ שקדם לו והוא תכלית וסוף ההגדה ולהכי לא שייך ביה תקנת ברכה, ולא דמי לשאר הלל דיו"ט, חנוכה ור"ח דאף דבודאי ענינו שבת על כל אשר עשה השי"ת עמנו, מ"מ הרי הוא נאמר בתורת תקנת קריאה בפני עצמה ולכך שייך בו תקנת ברכה. (ולפי"ז

דברי הגאונים נאמרו לענין חלק ראשון של הלל דליל פסח ולא לענין חלק השני דאיכא עליה תורת "קורין", אלא דלענין ברכה דאיירו בה סגי בהא דחלק הראשון איכא עליה תורת "שירה" וכבר אין שייך ברכה על קריאה זו).

[יד] ימייע ליסוד הנ"ל מתוס' סוכה ויבאר לפי"ז דמש"כ דנשים פטורות מחלל דשאר ימים טובים חוץ מפסח משום דבפסח אומרו על הנס משא"כ בשאר ימים טובים ר"ל דבפסח הוי המשך לסיפור יציא"מ שחייבות בו

עוד יש לסייע ליסוד זה מדברי התוס' בסוכה לח' ע"א ד"ה מי שהיה שכתבו: "משמע כאן דאשה פטורה מהלל דסוכות וכן דעצרת וטעמא משום דמצוה שהזמן גרמא היא אע"ג דבהלל דלילי פסחים משמע בערבי פסחים (דף קח' ע"א) דמחייבי בד' כוסות ומסתמא לא תקנו ד' כוסות אלא כדי לומר עליהם הלל ואגדה, שאני הלל דפסח דעל הנס בא ואף הן היו באותו הנס אבל כאן לא על הנס אמור". וצ"ע דודאי גם בשאר ימים טובים אומרים ההלל על הניסים דזהו יסודו ועיקרו של הלל.

ואפשר דכוונתם למשנ"ת דחלק ראשון של ההלל דלילי פסחים הוא המשך לסיפור יציא"מ בהגדה, וא"כ דין הוא לחייב נשים בהלל זה כי היכי דחייבות בסיפור יציא"מ ובהגדה, משא"כ בהלל דשאר ימים טובים דאף שגם הוא על הנסים, מ"מ כיון דהוי זמן גרמא ואינו המשך לדבר שנשים חייבות בו, פטורות. ומה שכתבו דשאר הלל לא על הנס הוא אמור כוונתם דאינו כהמשך לאמירה על הנס שחייבות בו. ולפי"ז להמבואר לעיל בסעי' י"ב, בחלק השני שבהלל שאומרו לאחר בהמ"ז דהיינו מ"לא

לנו וכו'" ואילך שהוא על ניסי הגאולה העתידה ולא על ניסי יציא"מ ואינו כהמשך לסיפור יציא"מ שבהגדה, נשים פטורות. אולם מתוס' לא משמע דחילקו לענין פטור נשים בין חלק ראשון לחלק שני שבהלל. ושמא י"ל דכיון שבחלק ראשון דהלל חייבות, לא פטרום גם מחלק השני אף דהוי הזמן גרמא. ואכתי צע"ק.

ענף ב

אי לר"ע דזמן אכילת פסח ומצה עד עלוה"ש איכא סייג דרבנן לאוכלם עד חצות

[טו] סתמא גמ' זבחים וברש"י ורמב"ם מבואר דלר"ע דאכילת פסחים עד עלוה"ש עבדו רבנן סייג לאכול עד חצות. וברשב"א כתב דלר"ע לא עבדו רבנן סייג לאכול עד חצות דלא כבשאר אכילת קדשים. ובבית הלוי ביאר טעם החילוק

ויש לדון אי לדעת ר"ע דזמן מצוות ליל פסח עד עלוה"ש, עבדו רבנן סייג שיעשם עד חצות כדעבדו בשאר אכילת קדשים או לא. ובפשטות נראה דלא שנא פסח משאר אכילת קדשים דעבדו בהו סייג. ולכאור' דבר זה מפורש בגמ', דאהא דתנן בזבחים נו' ע"ב: "הפסח וכו' ואינו נאכל אלא עד חצות" ומוקמי לה בגמ' (שם נו' ע"ב) כראב"ע, איתא עלה (שם): "א"ל אביי וממאי דראב"ע ודאורייתא דלמא דרבנן ולהרחיק את האדם מן העבירה", (ויעוי"ש) שתירצו דדומיא דשאינו נאכל למנוייו ואינו נאכל אלא עלי קתני, דכי היכי דאינהו דאורייתא ה"נ הא דתנן דאינו נאכל אלא עד חצות דאורייתא הוא כראב"ע. הרי מבואר

עבדו רבנן סייג שלא לאכול הפסח אלא עד חצות.

ולשיטת רשב"א צריך תלמוד מאי שנא אכילת פסחים דלא עבדו רבנן סייג משאר אכילת קדשים דעבדו בה רבנן סייג, והא אידי ואידי איכא למיחש לאיסור כרת אם יאכל אחר עלוה"ש. ובבית הלוי סי' ל"ד אות ה' כתב ליישב דאידי דחביבא ליה מצות אכילת פסחים לא יפשע בזה.

טז] לענין אכילת מצה היה נראה דלרש"י ורמב"ם עבדו רבנן סייג לאוכלו עד חצות, ולרשב"א לא עבדו סייג, שהרי הוקשה אכילת מצה לאכילת פסח. אלא דיש לדון אי לשי' רש"י ורמב"ם הנ"ל בסעי' ב' דאסרו חכמים אכילת קדשים אחר חצות מחמת הסייג ולא היו זורזין בעלמא, ה"ה באכילת מצה, או דילמא במצה מורדו דלא אסרו לאוכלה אחר חצות. אכן ברמב"ם מבואר דליכא סייג לר"ע אלא באכילת פסח ולא באכילת מצה

ובשנבוא לדון לענין אכילת מצה בליל פסח דלר"ע זמנה מדאורייתא עד עלוה"ש, אי עבדו רבנן סייג לאוכלה עד חצות, לכאורה היה נראה דמיתלא תליא במשנ"ת לענין אכילת הפסח, דלפום פשטא דסוגיא דזבחים ורש"י והרמב"ם דעבדו סייג באכילת פסח לאוכלו עד חצות, הוא הדין והוא הענין לגבי אכילת מצה, ולהרשב"א דבאכילת פסח לא עבדו רבנן סייג אלא יכול לאוכלו עד עלות השחר, ה"נ באכילת מצה לא עבדו סייג ויכול לאוכלו עד עלות השחר, דכי היכי דאמר רבא בפסחים קכ' ע"ב דלרבי

דאף לר"ע דזמן אכילת הפסח מדאורייתא הוא עד עלוה"ש, מדרבנן אינו נאכל אלא עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה כבשאר אכילת קדשים. וכ"כ רש"י בפסחים קכ' ע"ב ד"ה ראב"ע להדיא וז"ל: "אבל כר"ע דפליג עליהו לא מיתוקמא דלדידיה לא הוה ליה נותר עד הבוקר ולא מטמא ידים אלא מבוקר ואילך ואע"ג דלדידיה נמי אכילת פסחים עד חצות כדין לכל הנאכלים ליום ולילה רבנן הוא דעבדי הרחקה יתירה להרחיק את האדם מן העבירה וכו'". וכ"כ הרמב"ם בפ"ח מהל' קרבן פסח ה"ו: "כבר ביארנו בכמה מקומות שאין הפסח נאכל אלא עד חצות כדי להרחיק מן העבירה וכו'". אבל הרשב"א בחי' לברכות ט' ע"א ד"ה ורמינהו כתב דמהא דלא תניא כברייתא בברכות שם דבאכילת פסחים והלל דלילי פסחים נמי עבדו הרחקה עד חצות משמע דלר"ע אוכל וקורא עד עלוה"ש ולא עבדו בהו רבנן הרחקה, והקשה עלה מגמ' זבחים הנ"ל דמינה מבואר לכא' דמדרבנן מיהא אינו אוכל אלא עד חצות, וכתב דבאמת לר"ע ליכא סייג, דאי לאו הכי ברייתא דברכות כמאן תרמייה, ובזבחים שם דעדיפא מיניה משני דאפי' למאי דס"ד דמקשה דר"ע אסר מדרבנן א"א להעמיד מתני' דזבחים אלא כראב"ע. ומבואר מזה דדעת הרשב"א דלקושטא דמילתא אליבא דר"ע לא עבדו רבנן סייג באכילת פסחים. ואמנם בתשו' רשב"א ח"א סי' תמה"י כתב אופן אחר דבאכילת פסחים נמי עבדו רבנן סייג, אבל במסקנתו חזר בו ומסיק לדינא דלר"ע לא

רשב"א הנדפסים מכבר, אינו.

ז. ושם ציין לדבריו בחידושי ברכות, והובא בחי' רשב"א ברכות הוצאת זכרון יעקב והוצאת אור, ובחי'

אלעזר בן עזריה הוקשה אכילת מצה לאכילת פסח דזמנא דאורייתא עד חצות, הכי נמי י"ל דלר"ע שו"ו להדדי לענין סייג. [אלא דלענין משנ"ת לעיל בסעי' ב' דמרש"י ורמב"ם מבואר דאסרו חכמים אכילת קדשים אחר חצות מחמת הסייג. ותוס' בפסחים כתבו דאף באכילת קדשים החמירו רק לכתחלה. ולענין ק"ש כתבו רש"י, רמב"ם ושו"ע עצמם דבדיעבד יוצא יד"ח ק"ש אחר חצות. ודעת תר"י דאף בק"ש לחכמים לא יצא יד"ח אחר חצות. ובשאג"א ביאר טעם רש"י והרמב"ם, דשאני ק"ש דאין איסור אף לקרות לאחר עלוה"ש, ולכך לא גזרו לאסור קריאתה אחר חצות, מאכילת קדשים דאיכא איסור באכילתם אחר עלוה"ש, ולכך גזרו איסור אכילה מחצות, יש לדון אי לשי' רש"י ורמב"ם דבאכילת מצה איכא סייג אסרום באכילה אחר חצות כדאסרו אכילת פסחים אחר חצות, ואע"ג דלא אשכחנא איסור נותר אלא באכילת פסח ולא באכילת מצה, מ"מ אכילת מצה ואכילת פסח הוקשו להדדי אף לענין זה, או דכיון דבאכילת מצה אחר חצות ליכא איסור נותר דמי בהך מילתא לק"ש ולא אסרו אכילתו אחר חצות ולא עבדו סייג אלא לזרוזי].

מיהו ברמב"ם מבואר להדיא דזה אינו, דאף דלענין אכילת פסח כתב להדיא דעבדו רבנן סייג שלא לאוכלו אלא עד חצות כבאכילת שאר קדשים, הרי לענין אכילת מצה כתב בפ"ו מהל' חמץ ומצה ה"א דמצותה כל הלילה ולא כתב דעבדו רבנן

סייג לאוכלו עד חצות כדי להרחיק מן העבירה^ח.

ומבואר דס"ל דלא הוקשה מצה לפסח אלא לראב"ע דס"ל דזמן אכילת פסח מדאורייתא עד חצות, אבל אליבא דר"ע לא משהו להו להדדי למימר דבתרדומיהו איכא סייג דרבנן לאוכלם עד חצות. ובבית הלוי סי' ל"ד האריך בסברות החילוק בזה, וכן בסברות החילוק להרמב"ם בין ק"ש דעבדו רבנן סייג לזרוזי שיקרא קודם חצות לאכילת מצה דלא עבדו רבנן סייג לאכול עד חצות.

[וז' לדעת רשב"א דלר"ע באכילת פסחים ליכא סייג, ובק"ש נמי ס"ל דנקטין דליכא סייג, ואילו באכילת קדשים איכא סייג, יל"ע למאי מדמינן אכילת מצה לענין סייג. ובאמת מפורש ברשב"א דלר"ע ליכא סייג באכילת מצה. וכן מבואר בר"ן, רא"ש בברכות, ותוס' בזבחים ובמגילה. אכן ברא"ש בפסחים נסתפק בזה. ובביאור הגר"א כתב דלר"ע עבדו רבנן סייג גם לענין אכילת מצה]

ומעתה י"ל אף בדעת רשב"א הנ"ל בסעי' ט"ו דבאכילת פסח לא עבדו רבנן סייג דלא כבאכילת שאר קדשים דעבדו בה סייג, דמה שכתבנו בסעי' ט"ז דה"ה לענין אכילת מצה ליכא סייג דהא הוקשו פסח ומצה להדדי אינו מוכרח, דיתכן דלענין סייג דרבנן לא הוקשו, ואפשר דדין מצה בזה כדין שאר אכילת קדשים דעבדו בה סייג. ואמנם לענין ק"ש ס"ל לרשב"א דקיי"ל כר"ג וליכא סייג כנ"ל בסעי' ג'. ולפי"ז אכתי יש

דאי הוה ס"ל להרמב"ם הך סייגא לא היה לו להשמיטו כי היכי דלא ליפוק מיניה חורבא שישתהה מלאכול מצה עד שיעלה עמוד השחר ויבטל מצותו. וכן נראה מדברי ביה"ל המובא בסמוך.

ח. ואף שלכאור' יש לדון אולי אף אי לדינא ס"ל דאיכא סייג אף באכילת מצה לא כתבו הרמב"ם כיון שלא נתפרש בגמ' להדיא, ואף שהוקשו לענין חצות לראב"ע, לא מצינו בגמ' נידו"ז לגבי סייג לר"ע. מיהו נראה יותר

אכילת מצה עד חצות אלא משום דמספקא ליה אולי הלכה כראב"ע וכדעת שאר הראשונים הנ"ל). וכ"כ בביאור הגר"א סי' תעז' ד"ה ויהא זהיר (הובא בבה"ל הנ"ל) שציין לבאר הגולה אות ג' שכתב דמש"כ השו"ע שיקדים לאכול המצה עד חצות הוא כראב"ע, וכתב ע"ז הגר"א דאף לר"ע צריך להקדים מדרבנן לאכול עד חצות כדאמרו בזבחים נז' ע"ב אליבא דר"ע לענין קרבן פסח דעבדו רבנן סייג והרחקה לאוכלו עד חצות, וה"ה לענין מצה דשוו להדדי.

[יח] בפר"ח וביה"ל כתבו דאף דלהרמב"ם משום מצות אכילת מצה ליכא סייג לאכול עד חצות, מ"מ איכא סייג לאכול עד חצות משום מצות אכילת אפיקומן. וסתימת לשון הרמב"ם לא משמע הכי. ומש"כ הביה"ל דע"כ צריך לעשות זכר לקרבן בזמן אכילת קרבן מדרבנן שהוא עד חצות, י"ל דסגי לעשות זכר לזמן אכילת קרבן פסח מדאורייתא שהוא לר"ע עד עלוה"ש

והנה בשיטת הרמב"ם שלא כתב לסייג אלא באכילת פסח ולא באכילת מצה כנ"ל כתב בבית הלוי סי' ל"ד אות ג' דמ"מ משום מצות אכילת אפיקומן שהיא זכר לקרבן פסח צריך לסיים אכילתה קודם חצות, דאף דפסק כר"ע דזמן אכילת הפסח הוא עד עלוה"ש, מ"מ כיון דעבדו רבנן סייג שלא לאכול הפסח אחר חצות, איך יעשה זכר לאכילת הקרבן ע"י אכילת האפיקומן לאחר חצות, וסיים דזה ברור. (ויעו"י"ש עוד שכתב כן דוקא אליבא דשי' הרמב"ם דסייג דאכילת קדשים ופסח הוא דאף כדיעבד אסרום באכילה אחר

לעיין למאי מדמינן אכילת מצה, אי לאכילת שאר קדשים דעבדו בה רבנן סייג, או לאכילת פסח וק"ש דלא עבדינן סייג.

ובאמת הדברים מפורשים ברשב"א ברכות ט' ד"ה ורמינהו הנ"ל שכתב: "והלכך אזלינן לתומרא כראב"ע ונ"מ לדידן לאכילת מצה לאחר חצות וכדאמרין בפ' ער"פ (קכ"ע"ב) אכל מצה לאחר חצות לראב"ע לא יצא יד"ח וע"כ צריך ליזהר ולאכול קודם חצות וכן מצה של אפיקומן וכו'". ומבואר מדבריו דהא דהצריך להקדים לאכול מצה קודם חצות הוא רק משום דאית לן לספוקי שמא הלכה כראב"ע, אבל לר"ע א"צ להקדים לאוכלה עד חצות משום סייג. (ולפי"ז להרשב"א שוו אכילת מצה וק"ש דערכית להדדי דלית בהו סייג). וכן מבואר בר"ן פסחים (כז' ע"ב בדפי הרי"ף בסוד"ה גרסינן), רא"ש ברכות פ"א סוף סי' ט', תוס' זבחים נז' ע"ב ד"ה ואבע"א ובמגילה כא' ע"א ד"ה לאתויי דאי לאו דחיישינן לראב"ע א"צ להקדים אכילת מצה ואפיקומן עד חצות, ומבואר דאי נקטינן כר"ע יכול לאוכלם עד עלוה"ש וא"צ להקדים לאוכלם עד חצות משום סייג דרבנן.

ואמנם ברא"ש בפ' ערבי פסחים סי' ל"ח (הובא בבה"ל סי' תעז' ד"ה ויהא זהיר) חזינן דנסתפק בזה^ט, שכתב: "ומיהו נכון להחמיר כרבי אלעזר דאפשר דר"ע מודה להרחיק את האדם מן העבירה באיסור דאורייתא, וכן היה נוהג ר"ת ז"ל למהר לאכול אפיקומן קודם חצות". (והוא דלא כדבריו בברכות הנ"ל דלא הצריך להקדים

שלא יבוא לידי איסור כרת בקום ועשה, וא"כ נמצא דדעת הרא"ש בפסחים דלא כרמב"ם דס"ל דאף דבאכילת פסח איכא סייג, באכילת מצה לא עבדו סייג.

ט. דמדקדוק לשון הרא"ש שכתב: "באיסור דאורייתא" משמע דלא איירי רק מחשש ביטול עשה דמצה בזה"ז אלא ודאי ס"ל דגם באכילת פסח עבדינן סייג כדי

מקום לדבריו. וכבר הקשה כן במועדים וזמנים
מכח דברי הגר"א אלא שלא ציין לדברי הרא"ש,
פר"ח וביה"ל

והנה לכאור' לא מצינו נפקותא לדינא בהא
דכתב הרא"ש בפסחים (הנ"ל בסעי'
י"ז) דאפשר דר"ע מודה דעבדו רבנן הרחקה
באכילת מצה, ובמש"כ הפר"ח והביה"ל דאף
להרמב"ם עבדינן הרחקה משום אכילת
אפיקומן, דבלאו הכי נמי, כיון דלא הוכרעה
ההלכה כר"ע או כראב"ע, בעינן למיחש
לדעת ראב"ע דזמן אכילת פסח מדאורייתא
עד חצות, דמשו"ה צריך לסיים אף אכילת
אפיקומן עד חצות לפי שהוא זכר לקרבן
פסח, וכ"ש דצריך לסיים אכילת מצה
שאוכלה למצות אכילת מצה עד חצות, שהרי
הוקשה לפסח כדאיתא בפסחים קכ' ע"א
כנ"ל.

והנה בשו"ת אבני נזר או"ח ח"ב סי' שפא'
אות ה' כתב: "נראה לדינא למאן דאמר
אין הפסח נאכל אלא עד חצות וה"ה מצה,
דלאחר חצות מותר לאכול". ובלאו הכי נראה
כן דודאי אין חיוב שישאר טעם פסח ומצה
בפיו רק בזמן המצוה. ועל כן נראה דאם
בתחלת הסעודה או באמצע הסעודה רואה
שהוא קרוב לחצות יאכל כזית מצה על תנאי
אם הלכה כראב"ע יהיה לשם אפיקומן וימתין
לאחר חצות ויאכל סעודתו ואח"כ יאכל שנית
אפיקומן ויצא ממה נפשך, אם הלכה כראב"ע
דעד חצות יוצא באפיקומן ראשון ואחר חצות
מותר לאכול דברים אחרים ואם הלכה כרבי
עקיבא דעד שיעלה עה"ש יוצא באפיקומן
השני". (ויעוי' מש"כ בענין תנאי זה דהאבנ"ז
בספרנו ח"א סי' ב' סעי' כ"א. ובספר מקראי

חצות, ולא אליבא דתוס' בפסחים דלא עבדו
הסייג אלא לענין לכתחלה. וע"ע להלן סעי'
כ"ה בזה). וכבר קדמו הפר"ח בסי' תעו'
ד"ה ומ"ש ויהא זהיר בקצרה בדעת רמב"ם
ושו"ע יעוי"ש. האומנם דמסתימת לשון
הרמב"ם שכתב שזמן מצות אכילת מצה כל
הלילה ולא הזכיר דמ"מ משום מצות אכילת
אפיקומן לא יאכל אחר חצות מחמת סייג,
[דלפי"ז כ"ש דאכילת מצה שלפני אפיקומן
קדמה טובא, ועוד דכיון דצריך לגמור אכילת
אפיקומן אחר חצות, ע"כ דלא יאכל כלום
אחר חצות שהרי אין לאכול אחר אפיקומן].
משמע דלא כפר"ח וביה"ל.

ומש"כ הביה"ל דכיון דמצות אכילת
אפיקומן היא זכר לקרבן פסח, איך
יעשה זכר לאכילת הקרבן ע"י אכילת
האפיקומן לאחר חצות, יש לדחות דשמא
סגי במה שעושה זכר לאכילת קרבן פסח
מעיקר דין תורה שהוא לר"ע (דהרמב"ם פסק
כוותיה) עד עלוה"ש, ומהיכ"ת דצריך לעשות
זכר בזמן שנאכל למעשה דהיינו עד חצות
לבתר הסייג דעבדו רבנן.

יט' [לכאור' כיון דצריך לחוש לדעת ראב"ע לפיכך
אכילתו עד חצות, אין נ"מ במש"כ רא"ש, פר"ח
וביה"ל דאף לר"ע עבדו רבנן הרחקה לפיכך
אכילת מצה עד חצות. מיהו נ"מ למש"כ
האבנ"ז דכיון דא"צ שישאר טעם מצה בפיו
אלא בזמן המצוה ולר"ע זמנה עד עלוה"ש יכול
לאכול פעם ראשונה את האפיקומן קודם חצות
ויתנה דאם הלכה כראב"ע יוצא בו יד"ה, ואחר
חצות יגמור סעודתו ויאכל אפיקומן פעם שני
לצאת יד"ה לר"ע, ואי לר"ע נמי עבדו סייג אין

י. וליכא בזה משום איסורא ד"איז מפטירין וכו'".

קדש פסח ח"ב סי' נ"ו האריך בזה ע"פ דיני ומשפטי התנאים, יעוי"ש).

להרמב"ם איכא סייג זה באפיקומן לפי שהוא זכר לקרבן פסח.

והשתא אשכחנא נ"מ רבתא בהא דכתב הרא"ש בפסחים דאפשר דר"ע מודה דעבדו רבנן הרחקה באכילת מצה, ובמש"כ הפר"ח והביה"ל דאף להרמב"ם דפסק כר"ע עבדינן הרחקה משום אכילת אפיקומן, דהא לפי"ז אין מקום לדברי האבנ"ז הנ"ל, דכיון דאף לר"ע צריך לסיים אכילת האפיקומן עד חצות, א"א להמשיך הסעודה אחר חצות, דהא "אין מפטירין וכו'", דכיון דמדאורייתא זמן המצה היא עד עלוה"ש צריך שישאר טעם המצה בפיו עד עלוה"ש, דהא דלר"ע מדרבנן מיהא צריך לאכול האפיקומן קודם חצות, חומרא היא ולא קולא, וכיון דמדאורייתא זמנה עד עלוה"ש וחשיב זמן המצה, ע"כ צריך שישאר טעם מצה בפיו אף אחר חצות. ולטעם הביה"ל נמי דמה שאוכל אפיקומן זכר לקרבן פסח צריך להיות בזמן אכילתו למעשה שהוא עד חצות, מ"מ צריך שישאר טעם מצה בפיו אף אחר חצות כיון דמדאורייתא זמנה עד עלוה"ש.

ועי' בספר מועדים וזמנים (ח"ג סי' רנא' בהערות ובח"ז סי' קפח') שהקשה קושיא זו על האבנ"ז מכח דברי הגר"א בסי' תעז' ד"ה ויהא זהיר הובא בבה"ל סי' תעז' (הובאו לעיל בסעי' י"ז) דס"ל דלר"ע נמי עבדו רבנן במצה ואפיקומן סייג לאוכלם עד חצות. ובאמת לכאור' יותר היה לו להקשות כן מדברי הרא"ש בפסחים שכתב כן להדיא, ומהפר"ח וביה"ל שכתבו דאף

כ] במו"ז פקפק עוד בחידושו של האבנ"ז ע"פ מש"כ הגר"ח דאף לראב"ע אין נעשה נותר עד עלוה"ש, דלפי"ז יתכן דאף לאחר חצות נוהג דין "אין מפטירין וכו'". מיהו בזה אין די לדחות חידוש האבנ"ז

עוד העיר במועדים וזמנים על עיקר חידושו של האבנ"ז לפי מש"כ הגר"ח דאף לראב"ע דומן אכילת פסח עד חצות, מ"מ אינו נעשה נותר עד עלוה"ש, דעד עלוה"ש שם "פסח" עליה, דלפי"ז יתכן דאף לראב"ע נוהג דינא ד"אין מפטירין וכו'" עד עלוה"ש ודלא כדברי האבנ"ז דלראב"ע אין צריך שישאר טעם מצה בפיו אחר חצות. אכן נראה דבזה אין כדי לדחות את חידושו האבנ"ז, דכיון דסו"ס אין זמן קיום מצות אכילת פסח ומצה לאחר חצות י"ל דמשו"ה אחר חצות ליתא לדינא דאין מפטירין וכו', דיסוד די"ז ד"אין מפטירין וכו'" הוא דכל זמן שיש מצוה באכילת פסח ומצה צריך שישאר הטעם בפיו דהוי כעין אכילה וכדביאר האבנ"ז שם, וא"כ אף אי גם לראב"ע איכא שם פסח עד עלוה"ש, מ"מ א"צ שישאר טעם פסח ומצה בפיו אלא בזמן הראוי לקיום המצה.

כא] מיישב דברי האבנ"ז, דהא מסתימת לשון הרמב"ם משמע דלא כפר"ח וביה"ל. ומדברי הרא"ש לא קשה, דמדיוק לשונו משמע דלא נסתפק אי לר"ע עבדו רבנן הרחקה אלא במצוות דאורייתא, ולא במצוות דרבנן באפיקומן. וכן מדויק מהבאר הגולה

יא. אמנם יעוי' לעיל דהרא"ש כתב כן בדרך אפשר.

ועי' בזה להלן בהע' יב.

ואמנם באמת מדברי הפר"ח והביה"ל בדעת הרמב"ם אין כדי דחיה לדברי האבנ"ז, דכבר נתבאר בסעי' י"ח דמסתימת לשון הרמב"ם נראה דלא כפר"ח וביה"ל. ונראה דמדברי הרא"ש בפסחים הנ"ל נמי אין לדחות דברי האבנ"ז (מלבד הא דאמרן דהרא"ש לא כתב כן אלא בדרך אפשר). דיעוי' ברא"ש שם שכתב: "ומיהו נכון להחמיר כרבי אלעזר דאפשר דר"ע מודה להרחיק את האדם מן העבירה באיסור דאורייתא". ומבואר דלא עלה על דעתו לומר דלר"ע עבדו רבנן סייג והרחקה אלא במצות אכילת פסח ומצה דאורייתא וכי היכי דמצינו הרחקה זו לענין ק"ש ואכילת קדשים דהוו מצוות דאורייתא, אבל לענין מצות אכילת אפיקומן דס"ל להרא"ש שם בסי' ל"ד דהוי רק מדרבנן זכר לקרבן פסח (ודחה שם לדעת רש"י ורשב"ם דמקיים בה עיקר מצות אכילת מצה, ועי' מה שהארכנו בזה בסי' כ"ב) לא שמענו מדבריו דאפשר דלר"ע עבדו רבנן הרחקה להקדים אכילתו עד חצות. ומה שסיים שם הרא"ש: "וכן היה נוהג ר"ת ז"ל למהר לאכול אפיקומן קודם חצות" י"ל דקאי אריש דברי הרא"ש שם שכתב דיש לחוש לדעת ראב"ע דכתבו הרבה ראשונים אליביה דאף אכילת אפיקומן עד חצות כנ"ל בסעי' ו', ולא משום דלר"ע נמי יתכן דעבדו רבנן הרחקה, דהא הרא"ש דקדק בלשונו וכתב דרק באיסור תורה הוא דאיכא סייג. וכן יש לדייק ממה שציין בבאר הגולה ע"ד השו"ע דיש לזהר לאכול אפיקומן קודם חצות: "מימרא דרבא אליבא דראב"ע קכ' ע"ב, וכתב הרא"ש שנכון להחמיר ושאר פוסקים". הרי דאף שציין לדברי הרא"ש בפסחים הנ"ל,

יב. ונראה שלכך לא הקשה כמו"ז אלא מדברי הגר"א

מ"מ לא הזכיר אלא לדעת ראב"ע ואף שהרא"ש כתב שם דאולי גם לר"ע עבדו רבנן סייג והרחקה, והיינו כמשנ"ת דמש"כ הרא"ש דשמא לר"ע נמי עבדו הרחקה, היינו לענין עיקר מצות אכילת מצה ולא לענין מצות אכילת אפיקומן שאינה אלא מדרבנן.

כב] לפי"ז חידוש האבנ"ז אינו נסתר מדברי הרמב"ם והרא"ש, אבל הוא דלא כהגר"א, פר"ח וביה"ל. ואפשר דהגר"א ודעימיה מודו דלא שייך סייג במצוות דרבנן אלא שחששו לדעת רש"י ורשב"ם דנכון לצאת באפיקומן יד"ח מצוה דאורייתא ואכילת מצה

ואמנם הגר"א (הנ"ל בסעי' י"ז) העיר שם ע"ד באה"ג וכתב דאף לר"ע יש להחמיר לאכול האפיקומן קודם חצות משום סייג והרחקה. ולכאור' היינו משום דהגר"א ס"ל דאף במידי דרבנן עבדו רבנן הרחקה"י. וכן נראה מדעת הפר"ח והביה"ל כנ"ל.

ובאמת דעת הגר"א ודעימיה צע"ק דהא לא מצינו סייג זה אלא במצוות דאורייתא ולא במצוות דרבנן. ואולי חיישי הני רבוותא לדעת רש"י ורשב"ם דס"ל דנכון לקיים האידנא עיקר מצות מצה באכילת אפיקומן, וא"כ חשיב מצוה דאורייתא סייג. וכעיי"ז כתבנו לעיל בסעי' ו' בדברי תוס' מגילה כא' ע"א לשי' ראב"ע, יעוי"ש.

העולה מזה, דמדברי הרמב"ם והרא"ש אין סתירה לחידוש האבנ"ז נזר. מיהו מדברי הגר"א, הפר"ח וביה"ל מבואר דלא ס"ל כהאבנ"ז, דלדידהו אף לר"ע צריך להקדים לאכול אפיקומן עד חצות.

ולא מדברי הרא"ש. ועי' לעיל בהע' יא.

חצות. וכבר כתבנו לעיל דמדברי הראשונים אין סתירה לחידוש האבנ"ז.

כד] לדינא נראה דאף דאין לאחר הסדר והסעודה ולסמוך לכתחלה על תנאי האבנ"ז או בלא תנאי כהגרי"ז, דיש לחוש לדעת הגר"א ודעימיה, מיהו בשעת הדחק יכול לסמוך על האבנ"ז. ועדיף להתנות כהאבנ"ז דזה מהני אף להגרי"ז

ולענין דינא נראה דלכתחלה אין לאחר עשיית הסדר באופן שיוצרך לסמוך על עצת האבנ"ז או הגרי"ז, שהרי להגר"א, הפר"ח והביה"ל לא הועיל בזה כיון דאף לר"ע צריך להקדים לאכול האפיקומן קודם חצות משום סייג, ויש לחוש לדבריהם.

מיהו מי שהתאחר שלא מרצונו והגיע קרוב לחצות ועדיין לא אכל סעודתו ואם לא יאכל יתבטל משמחת יו"ט, נראה דיכול לסמוך בשעת דחק כזה על האבנ"ז, וכדחזינן דאף הגרי"ז לא חש להגר"א ודעימיה. וכבר נתבאר דמדברי הראשונים אין לסתור את דברי האבנ"ז. ונראה דעדיף לעשות דרך תנאי כהאבנ"ז ולא כדברי הגרי"ז בלא תנאי, דהא אף הגרי"ז מודה דדרך תנאי שפיר דמי, ואילו לדעת האבנ"ז לא סגי בלא תנאי. (ועי' בספרנו חלק א' סי' ב' ושם בסעי' כ"א דיש תנאי במצוות ולית ביה משום חסרון כוונה, ובמצות אפיקומן דרבנן ודאי יש להקל בזה).

כה] מדברי הגר"א נראה דבדיעבד יכול לאכול לר"ע אפיקומן לאחר חצות, וכדציין לתוס' דלענין קרבן פסח לא גזרו חכמים שלא לאכול

כג] בכתבי תלמידים בשם הגרי"ז כתוב שאמר דאי נימא כיסוד האבנ"ז דאחר חצות לראב"ע ליכא לדין "אין מפטירין וכו'" א"צ להתנות כתנאי האבנ"ז, דבלא"ה נמי מצה שאוכל באחרונה בזמן הראוי לקיום המצוה היא ה"אפיקומן". ובדעת האבנ"ז נראה דתלוי בכוונה לשם אפיקומן. ועכ"פ מבואר מהגרי"ז דלא חש לדברי הגר"א, הפר"ח והביה"ל דאף לר"ע לא יאכל אפיקומן לאחר חצות משום סייג

והנה בהגדה של פסח "מבית לוי" (עמ' ר"י) הובא מכתבי תלמידים בשם מרן הגרי"ז ז"ל דאם נתפוס כהאבנ"ז דלראב"ע ליכא אחר חצות לדין "אין מפטירין וכו'", א"צ להתנות כפי שכתב האבנ"ז, דבלא תנאי נמי ממילא הוא דכזית מצה שאוכל באחרונה בזמן הראוי לקיום המצוה היא הנקראת "אפיקומן", וממילא דאם הלכה כראב"ע הרי הכזית האחרון שאוכל קודם חצות הוא "אפיקומן", ואם הלכה כר"ע הרי הכזית האחרון שאוכל אחר חצות הוא "אפיקומן" ומה שאכל קודם חצות לאו "אפיקומן" הוא. ובדעת האבנ"ז נראה דבלא תנאי לא סגי, דלא ס"ל למש"כ הגרי"ז דאכילה אחרונה היא ה"אפיקומן" אלא ס"ל דכוונה תליא מילתא, ואם מכיון באכילתו שקודם חצות לשם "אפיקומן" יצא בו ידי חובה ושוב אינו יכול לאכול אחר חצות משום דינא ד"אין מפטירין וכו'".

ומבואר דהגרי"ז לא ס"ל כהגר"א, פר"ח וביה"ל דאף ר"ע מודה דמשום סייג יאכל אפיקומן דוקא קודם חצות, דלדבריהם אף לר"ע לא יוכל לאכול אחר

בכתבי התלמידים משמיה דהגרי"ז נראה שגם הוא נסתפק אם לקבל את דבריו של האבנ"ז בזה.

יג. עי' לעיל סעי' כ' דבמו"ז פקפק במש"כ האבנ"ז דלראב"ע לאחר חצות ליתא לדין "אין מפטירין וכו'", וכדברינו נתבאר דבפשטות היה נראה כהאבנ"ז. אכן

בדיעבד אחר חצות, וא"כ ה"ה באפיקומן שהוא
זכר לקרבן פסח. וכשאחר סעודתו נראה
דחשיב כדיעבד לענין זה, וא"כ לר"ע יכול
לאכול אפיקומן לאחר חצות, ושפיר מהני תנאי
האבנ"ז. ואף דלשיטת הרמב"ם אליבא דפר"ח
וביה"ל לא מהני תנאי זה, כבר נתבאר דלא
נראה כוותיהו

ונראה עוד דהא מבואר בדברי הגר"א הנ"ל
דאף דס"ל דאף לר"ע עבדו רבנן סייג
וחייבו לאכול אף את האפיקומן קודם חצות,
היינו רק לכתחלה, אבל בדיעבד אם נתאחר
יאכלנו אחר חצות וחשיב שפיר זכר לקרבן
פסח, שהרי ציין לדברי תוס' בפסחים קכ'
ע"ב ד"ה אמר רבא שכתבו דאף בקרבן פסח
עצמו לא גזרו רבנן לאוסרו באכילה לאחר
חצות ולהביאו לבית הפסול, ורק לזרוזי
נפשיה התקינו סייג שלא יאחר לאוכלו אחר
חצות ודלא כרש"י ורמב"ם דס"ל דגזרו דאף
בדיעבד לא יאכל קרבן פסח לאחר חצות
כנ"ל בסעי' ב'. וא"כ אליבא דתוס' פשיטא
דאפיקומן שהוא זכר לקרבן פסח נאכל
בדיעבד אחר חצות וחשיב שפיר זכר לקרבן
פסח. ולפיי"ז י"ל דאם נתאחר ולא הספיק
לסעוד סעודתו עד שהגיע קרוב לחצות חשיב
כדיעבד, וא"כ אף אי נקטינן כהגר"א
ודעימיה דאף לר"ע עבדו רבנן סייג, מ"מ
בכה"ג דחשיב כדיעבד, שפיר יכול להתנות
כהאבנ"ז דאם הלכה כר"ע אינו מקיים מצות
אפיקומן במה שאוכל קודם חצות (דבכה"ג
כיון דחשיב כדיעבד לא יקיים הסייג) אלא
במה שאוכל לאחר חצות.

אכן להפר"ח והביה"ל שכתבו דבריהם
(דעבדו רבנן סייג אף לר"ע) בשיטת
הרמב"ם, דאיהו ס"ל דבקרבן פסח עבדו רבנן
סייג לאוכלו עד חצות, וכתבו דה"ה לענין
אכילת אפיקומן שהוא זכר לקרבן פסח אין
לאוכלו אחר חצות, אי נקטינן כהרמב"ם גם
בהא דס"ל דבקרבן פסח אסרו חכמים
באכילה אחר חצות"י אין מקום לעצת
האבנ"ז, דאף אי נימא דכיון שנתאחר חשיב
כדיעבד, הרי גם בדיעבד ס"ל להרמב"ם דאין
לאכול אפיקומן לאחר חצות. ולפיי"ז אף
לר"ע ע"כ יוצרך לקיים מצות אכילת אפיקומן
קודם חצות, ושוב לא יוכל לאכול אחריו
סעודת יו"ט ולא מהני תנאו של האבנ"ז כלל.

אכן כבר נתבאר לעיל בסעי' י"ח דמסתימת
לשון הרמב"ם משמע דליכא סייג כלל
באכילת מצה ואפיקומן, שהרי כתב דזמן
אכילת מצה כל הלילה, וכ"ש אפיקומן
שאוכל בסוף סעודתו, ודלא כדברי הפר"ח
והביה"ל (וביותר דלא כדמשמע מדבריהם
דאף דיעבד לא קיים מצות אפיקומן אחר
חצות), וגם מש"כ הביה"ל דע"כ צריך
לעשות זכר לקרבן בזמן אכילת קרבן מדרבנן
שהוא עד חצות, אינו מוכרח, דהא י"ל דסגי
לעשות זכר לזמן אכילת קרבן פסח
מדאורייתא שהוא לר"ע עד עלוה"ש. וא"כ
היכא דנתאחר שלא מרצונו ולא הספיק
לאכול סעודתו עד קרוב לחצות נראה דיוכל
לסמוך להתנות כהאבנ"ז נזר וישלים סעודתו
אחר חצות כדי שלא יתבטל משמחת יו"ט.

לענין לכתחלה, יתכן דבאפיקומן שאינו אלא זכר לקרבן
פסח ליכא סייג זה. ודבריו הם שלא כדברי הגר"א הנ"ל
שציין לתוס' בפסחים.

יד. וכדכתב בביה"ל דכיון דלהרמב"ם הסייג בקרבן
פסח הוא אף לענין איסור אכילה בדיעבד אחר חצות, לכך
גם זכר לקרבן לא יתכן לעשות אחר חצות, ואילו לתוס'
בפסחים קכ' ע"ב דסייג דחצות באכילת פסח אינו אלא